POVIEST ABESINSKE CRKVE

Dr Kamilo Dočkal

S poviešću egipatske crkve uzko je povezana poviest abesinske crkve, koja se može smatrati jednim ogrankom monofizitne koptske crkve. Ma da se pokrštenje Abesinije zbilo samostalno i ma da se monofizitstvo ušuljalo u Abesiniju tek malo pomalo, ipak je poviest povezala Abeseniju s Aleksandrijom odnosno s koptskim patrijarom tako, da se te veze unatoč nacionalnoj težnji samih Abesinaca sve do najnovijeg vremena nisu mogle prekinuti. Patrijar aleksandrijski, koji od 11. stoljeća stoluje u Kairu, nosi još uviek naslov: »Patrijar Aleksandrije, cielog Egipta, Pentapola, Libije, Etiopije, Nubije i sve zemlje, u kojoj je propoviedao sv. Marko«. Vrhovnu glavu abesinske crkve (Abuna) postavljao je kroz svu poviest monofizitski koptski patrijar, i to između monaha iz samostana sv. Antonija.

Unatoč svojoj ovisnosti zadržala je abesinska crkva od starine mnoge osebujnosti, tako da joj možemo posvetiti zasebnu radnju. Abesinska crkva je jedina kršćanska državna crkva, koja se od kršćanskog starog vieka uzdržala gotovo nepromienjena do danas.

1. Zemljopisni položaj Abesinije

1. Pod A b e s i n i j o m razumievamo skup zemalja južno od Egipta, koje se protežu od Nubije do Crvenog mora i od Egipta do Modrog Nila (Bahr-el-Asrak) i rieke Havaš. Te zemlje obuhvataju dio iztočne Afrike između 15° i 5° sjeverne širine, te 35° i 48° iztočne dužine od Greenwicha. To se područje približno poklapa sa starim kršćanskim etiopskim carstvom *(Manghesta Ityopia)*, koje je imalo svoje sjedište u Aksumu, pa se zato zvalo i aksumsko carstvo, i kojemu je na čelu bio »N a g a s i S y o n« ili Negus Syon t. j. kralj sionski, zvan i Negus Nagasti, t. j. kralj kraljeva.

Granice Abesinije nisu bile nekad jasno određene, no posljednjih su decenija te granice međunarodnim ugovorima točno označene. Prema talijanskim autorima koji se za Abeseniju najviše zanimaju, imade ta zemlja danas ove granice. Na s j e v e r u i s j e v e r o - i z t o k u graniči Abesinija s Eritrejom od Oru Agera, uz rieku Setit do njena utoka u Mai Teb. Odavde teče granica uz rieku Mareb sve do rieke Belesa, onda do potoka Mai Muna dolinom Sale sve do jezera Assale. Od jezera Assale do francuzke Somalije ide granica uzporedno s eritrejskom obalom 60 do 70 km daleko od mora. S francuzkom Somalijom određena je granica francuzko- etiopskim ugovorom od 20. III. 1897. tako, da granica teče 100 km daleko od zaljeva Tadžura. Prema britanskoj Somaliji dieli da-

našnju Abesiniju crta od Fulle prema jugo-iztoku do grada Bohotleha i talijanske Somalije. Na jugu graniči Abesinija s britanskom kolonijom Kenya i s talijanskom Somalijom. S Englezkom su uređene granice god. 1902. i 1907., a s Italijom 1908. Na zapadu teče granica Abesinije od Om Agera uz Modri Nil (Bahr-el-Asrak) do visočine Fazogli, odavde ravno do Nasserta, gdje čini klin prema englezko-egipatskom Sudanu, a onda zavija jugoiztočno do Lago Rodolfo (Basso Narok)[1].

Prije međunarodnih ugovora mjerila je Abesinija 444.184 četv. km sa 3 do 4 milijuna žitelja. God. 1935. daju talijanski autori zemlji obseg od 1,150.000 četv. km sa 8 do 9 milijuna stanovnika. Pravi Abesinci, koji sačinjavaju jezgru stanovničtva, jesu crno-smeđe puti i pravilno građenog tiela.

Službeno ime zemlje je Etiopija. Tako je nazivala zemlju vlada u Adis-Abebi, a tako su je nazivali i evropski dvorovi. Grčka rieč »Aityops« znači čovjeka zagasite puti. Nekad se tim imenom nazivahu svi narodi zagasite puti: i pravi crnci i oni brončane boje. Kasnije se rabilo samo za ove posljednje. Obično se zemlja zove Abesinija. To ime imade zemlja tamo od 16. st. Rieč Abesinija potječe od arapske rieči »Habeš«, što znači mješavina. Tim se hoće naznačiti mješavina rasa, koje živu u zemlji ili možda križanje domaće rase s pridošlim arapskim i crnačkim plemena. Baš radi tog pojma mješavine ne vole abesinski rodoljubi ovaj naziv, jer im se čini nečastan, pa radije rabe ime Etiopija.[2]

2. Abesinija je u glavnom gorovita zemlja tvoreći sjeverni dio ogromne visočine, koja obuhvata svu iztočnu Afriku između korita rieke Nila, obala Crvenog mora i Adenskog zaljeva, te koja visočina počima na jugu s vulkanskim vrhovima Kilimandžaro i Kenye. Sa zapada se ova visočina uzpinje malo po malo tvoreći mjestimice prostrane visoravni, dok na iztoku s velikih strmina naglo pada u nizke brežuljke Samhare i

[1] Sr. Corrado Rossi, Abessinia, Milano 1935., str. 9—12. — Carlo Conti-Rossini, L'Abissinia. Roma 1929. str. 6.

[2] Corrado Rossi računa po plemenskoj pripadnosti čistih abesinskih plemena oko 3 milijuna, Galla plemena 4 mil., Somalaca 1 i pol mil., te Crnaca, Arapa i Židova oko 500.000. Sr. njegovo djelo: »Abessinia«, Milano 1935., str. 126. — Raymond Janin tvrdi, da svih stanovnika u Abesiniji imade oko 10 milijuna, od toga po vjeri tek oko polovice kršćana, 3 mil. muslimana i 2 mil. pogana. Kršćani stanuju poglavito u Tigreji, Šoi, Amhari i Godžamu. Muslimani u krajevima oko Nila i na iztoku zemlje, dok pogana ima najviše u Harraru. Sr. »L'Église Ethiopiènne« u »L'Unité de L'Église«. Paris 1935., str. 553. — Naši historičari i geografi Dr. Ante Messner-Sporčić i Dr. Grga Novak računaju 3 i pol milijuna čistih Abesinaca, 5 mil. semitskih Galla, 1 mil. hamitskih Somalaca i Danakila, 1 i pol mil. crnaca, 50.000 Židova i drugih manjih skupina. Svega blizu 12 mil., no dodaju, da je broj nesiguran, jer se popisivanje pučanstva težko obavlja i jer broj pučanstva radi bolesti i oskudice jako varira. Sr. Hrv. Enciklopedija, Zagreb 1941., str. 12 ss. — Carlo Conti-Rossini u svom stručnom djelu: »L'Abissinia« (Roma 1929) — ma da je dugo vremena boravio u Abesiniji — ne zna točno odrediti broj stanovnika, nego veli, da ih može biti od 5 do 8 milijuna, a po nekima 10 milijuna i više (str. 48).

Adala. Brojne rieke i duboke rječne doline diele abesinsku visočinu u brojne visoravni, koje su radi dubine riečnih dolina i vijugavosti rieka slične otocima. Visoravni se uzpinju od sjevera prema jugu i od zapada prema iztoku do visine od popreko 2000 m.

Visočina počima na sjeveru visoravnima Habab, Mensa, Bogos, Marea i Baraka, koje se uzdižu do 1200 m, onda dolaze visoravni Tigreje s gradovima Adua (1960 m) i Aksum (2100 m). Južno od njih sliede visoravni Temben, Enderta i zapadna Amhara. Jezgru ciele abesinske visočine tvori jezero Tana s planinama Lasta i Simen, koje se dižu od 2000 do 3000 m, te visoravni Vogera (2500 m), Godžam i Šoa (2650 m). Prema jugu padaju planine do 2200 m. U svim ovim visoravnima uzdižu se bezbrojni pojedini strmi vrhunci u obliku piramida, stupova ili grebenastih litica zvanih »Amba«. Mnogi od tio bregova dosižu visinu vječnog sniega. Tako ima vrhunac Selke u simenskom gorju 4250 m. Abba Jared 4563 m, Bahit 4485 m, Abuna Josef 4296 m a Ras Dašan 4620 m. Ras Dašan je najviši vrh u Abesiniji. Preko ovog visokog gorja vode iz Tigreje u Amharu klanci i visoki putevi (2600 do 3768 m). Na visoravni, gdje se nalazi jezero Tana uzdižu se također ovakovi bregovi. Džebel Čok u Godžamu mjeri 4150 m, Džebel Guna u Amhari 4280 m, a Džebel Kollo u Šoi 4300 m. Iztočni dio abesinske visočine, koja dosiže najviše 3240 m, kruni gorski lanac, koji se proteže od sjevera prema jugu, pa ima vrhunce od 2600 do 4100 m. Ta se visočina naglo spušta na sjeveru u Samharu, a na jugu prema koritu rieke Havas.[3]

3. Visoki položaj abesinske zemlje s vrhuncima vječnog sniega i leda daje po svojoj prirodi izvore mnogim rijekama i potocima. Jedan dio tih rieka teče prema iztoku, te se slieva u Crveno more i u Indijski ocean, dok drugi teče prema zapadu, slieva se u Nil, a s njim u Sredozemno more.

Na iztočnu stranu teku Chor Baraka, koji izvire u planini Anseba a slieva se u Crveno more, nadalje Šebehli i Vebi Giveni, koji se kod grada Džub slievaju u Indijski ocean. Na zapadnu stranu u Nil se slievaju Bahr-el Asrak ili Modra rieka koja izvire u blizini jezera Tana, pa teče najprije kao Abai, a onda kao Nil, zatim Atbara, koja izvire u gorama Wollo Galla, Takaseh, koji izvire u gorju Abuna Josef, te Mareb, koji dieli Etiopiju od Eritreje. Osim pomenutih rieka imade i takovih, koje izviru u abesinskim gorama, pa se slievaju u jezera i ovdje ostaju. Tako se rieka Havaš na jugu slieva u jezero Abhebad kod oaze Aussa, a Gibbe-Omo u jezero Lago Rodolfo ili Basso Narok. Na sličan se način gube rieke Kalkal, Erebti, Dergaha, Golima, Mukki, Katara, Galana Sagan.

Sve abesinske rieke imadu značaj gorskih potoka s čestim vodopadima i jakim padom. Dok u ljetno suho doba nemaju mnogo vode, nabujaju u vrieme tropskih kiša, pa se uz bučni šum ruše u dubine i ponore.

Od jezera najvažnije je jezero Tana, koje leži 1755 m nad morem, a mjeri 95 km u duljinu i 65 km u širinu, te obuhvata površinu od 3630 četv. km. Istina Basso Narek je mnogo veće, ali Abesiniji pripada tek u sjevernom svom dielu. Ostala su

[3] Sr. Carlo Conti Rossini, Storia d'Etiopia I. Milano 1928., str. 33. Fr. Kaulen: »Aethiopien und Aethiopier« u Jos. Hergenrother-Fr. Kaulen: »Kirchen-lexikon« I. Freiburg i. Br. 1882., str. 291. — Carlo Conti Rossini, L'Abissinia, Roma 1929. str. 7 (Orografia).

jezera manja i od manje važnosti. Ovamo spadaju jezera Zuai i Hora na jugu od Adis Abebe, zatim Lago Regina Margherita (Abai), Lago Stefania, jezero Ašanghi, Haik, Ardibbo i Assale.

Abesinija obiluje hladnim izvorima dobre pitke vode, kojima imadu osobito visoke planine zahvaliti svoju plodovitost. Osim toga imade Abesinija mnogo mineralnih vrela i toplica. Tàko u Samhari južno od Massaue, kraj jezera Tana, te u jugo-iztočnoj Šoi. Toplice u Fin-Finni imadu vodu sa Glauberovom soli od 79 stepena Cels.[4]

4. Premda Abesinija spada među tropske zemlje, ipak radi svog visokog položaja imade umjerenu i ugodnu klimu. U klimatskom pogledu razlikuju geografi u Abesiniji tri područja: 1. područje Quolla uz obalu i na bregovima do 1800 m. Tu vlada srednja temperatura od 20 stepena Cels., uz koju uspieva tropska vegetacija. Tu raste smokva, tamarinda, banana, bambus, sikomora, pamučno drvo, drvo s gumi sastavinom, maslina, limun, te razne vrsti žitarica. U ovom području raste i kava, koja uspjeva osobito u pokrajini Kaffa na jugu. — 2. područje Voina Dega u visinama od 1800 do 2500 m sa subtropskom klimom. U tom području nalaze se glavna kulturna središta Abesinije. To je područje zdravo, bogato i vrlo ugodno. Temperatura ne prekoračuje 25 stepena, a ne spušta se ispod 12 stepena Cels. I u najvrućem mjesecu je srednja toplina 20 stepena Cels. Tu je vegetacija bujna i različna, vrlo pogodna za ratarstvo svake ruke. Ovdje raste poglavito plod dura, iz kojega Abesinci peku tvrdo pecivo, ječam, pšenica, proso, dagussa, od koje pripravljaju alkohol, te vinova loza, osobito u krajevima oko jezera Tane. — 3. područje Dega obuhvaća krajeve više od 2500 m. Ti su krajevi ili goli ili pokriti donekle šumama. Preko dana je temperatura 8 do 10 stepena Cels., dok na vrhuncima pada ispod ledišta. Imade tu liepih pašnjaka. Tu se može naći još akacija, divlja maslina, euforbija i plod zvan cusso (Hagenia abyssinica).[5]

5. Podzemno mineralno blago Abesinije nije još iztraženo. Vrlo je vjerojatno, da Abesinija imade zlata. Dokaz je, što se zlata nalazi u susjednoj Eritreji, koja nema ni izdaleka geoložkih preduvjeta za zlatnu rudaču, kao Etiopija koja je vrlo slična Transvaalu, gdje se nalazi zlata u izobilju. Dosadanji su pokusi pokazali, da imade zlata u Godžamu, u Tigreji te u krajevima oko Valege i Enareje. U Godžamu i Tigreji imade dragog kamenja, kao ametista, ahata, porfira, jaspisa, pače i diamanta. U okolici Valege imade platine, u Harraru petroleja.

[4] Sr. Corrado Rosi, Abissinia, Milano 1935., str. 14—16. Carlo Conti Rossini, L'Abissinia, Roma 1929. str. 9—12 (Idrografia).

[5] Fr. Corrado Rossi, op. cit. str. 12—14. — Carlo Conti Rossini, op. cit. str. 35. Rossini, koji je lično boravio u Abesiniji, pa dobro pozna tamošnji jezik, zove nizke predjele »Quallà«, a visoke »Dagà«. — Carlo Conti Rossini, L'Abissinia, Roma 1929. str. 13. (Stagioni, Clima).

Kod Gondara, Samare i u Amhari ima kamenog ugljena. U dolini rijeke Takaseha ima bakra, kositra, srebra i željeza. Rudno blago Abesinije nije se u vrieme abesinske samostalnosti izkorišćivalo, jer domaće vlasti nisu marile, a evropski su iztraživači imali mnogo borbe s narodnim sujevjerjem. Prosti je puk mislio, da su bieli kopači u vezi sa zlim dusima, pa da će donesti nesreću ljudima, blagu, žetvi, berbi i cieloj zemlji.[6]

6. Najstariji stanovnici Abesinije bili su Kušiti i Hamiti. Ostatci ovih prastanovnika nalaze se sada još samo u Agavu. Jezik ovih stanovnika, osobito u Agaumederu i Lasti je kušitski. Dosta rano, ali još davno prije Krista useliše se u Abesiniju neka semitska arapska plemena, koja postadoše gospodari Abesinije i nosioci kulture. Najodličnije je pleme ono, koje se naselilo u Tigreji, te koje je stvorilo aksumsko carstvo. To je carstvo, kako ćemo kasnije vidjeti, postalo kršćansko i vrlo kulturno. Jezik toga plemena postao je službenim abesinskim jezikom, jezikom državnim, crkvenim i pravnim. Taj se jezik zove Geez.

Kako se usavršavalo carstvo aksumsko, tako se usavršavao i taj službeni abesinski jezik. Od 14. stoljeća dalje, odkako se Negus preselio iz Aksuma na jug u Amharu, prestao je jezik Geez biti živim jezikom. Geez je ostao i dalje književnim, pače i službenim crkvenim jezikom, pa to je ostao do danas. Ali u porabu je iza 14. stoljeća došao amharski jezik. Odsada se amharski jezik naziva Lesana Negus, t. j. jezikom cara. Amharsko je narječje između svih semitskih jezika gramatički i leksikalno najbliže jeziku Geez, no nije kćerka Geez jezika, nego je kćerka nekog nepoznatog Geezu najsrodnijeg semitskog jezika. Ma da amharsko narječje sve do danas nije postalo književnim jezikom, ipak je u tom narječju pisano dosta knjiga za puk. Uz ova dva jezika odnosno narječja, imade u Abesiniji više dialekata, kao sjeverno-tigrejski i južno-tigrejski.

Kušitima u Agavu srodno je pleme Falaša s u simenskom gorju. To su potomci nekog doseljenog arapskog plemena, koje je prihvatilo židovsku vjeru. Neki drže, da su Falašas uopće useljeno židovsko pleme. Oni do danas tvore narodnu cjelinu u brdinama Simena. Ali raspršeni živu i u drugim pokrajinama na zapadu od Takaseha, kao u Vogeri, Valkaitu, Čelgi, Dembei, Tankalu, Agaumederu i Kvari. Oni rabe stari zavjet u Geez jeziku, imaju svoje svećenike, svoje bogomolje, svoje proroke i vrače. Obdržavaju subotu, starozavjetne svetkovine i zakone o čišćenju. Čudoredniji su, čišći i marljiviji od drugih Abesinaca, pa i kršćana. Bave se ratarstvom i obrtima, osobito kovačkim, lončarskim i tkalačkim zanatom. Najbolji su graditelji u Abesiniji. Ciene, da ih ima 100.000 do 200.000.

Sve niže predjele Abesinije nastavaju danas plemena Galla, koja su u 16. stoljeću iz nutrinje jugozapadne Afrike provalila u Abesiniju, pa se malo po malo raširila po Enareji,

[6] Sr. Corrado Rossi, op. cit. str. 12—14. — Carlo Conti Rossini, L'Abisinia, Roma 1929. str. 18. s. (Minerali).

Damotu, Godžamu, Šoi, Angotu, Amhari i Begemederu. Plemena Galla oboriše se na Arape, kao i na Abesince. Arapi podlegoše, dok ih Abesinci zaustaviše. Galla plemena su na pol crnačka, a na pol arapska. Crne su puti, ali ne tako kao pravi crnci. Njihova je rasa zdrava i dugog života. Prvobitno su bili pogani, teisti. U Abesiniji primiše kršćanstvo, u iztočnim krajevima islam. Oni na skrajnjem zapadu ostadoše pogani. Polja svoja obrađuju marljivo i pomno, a znadu kovati dobro oružje. Njihove grupe sačinjavaju u nekim dolinama samostalne općine, a negdje plaćaju danak Abesincima. Diele se u mnogo manjih plemena.

Na obrancima visočine između Massaue i Sule stanuju plemena S o h o s, koja imadu svoj vlastiti jezik. Njima su srodna plemena A f a r, koja stanuju južnije.[7]

Carlo Conti Rossini u svom stručnom djelu »L'Abisinia« veli, da je Abesinija, »cio muzej naroda i jezika«. Proučavajući Abesiniju našao je on u njoj 6 glavnih vrsti jezika sa 40 podvrsta. 1. vrsta jezika jesu s e m i t s k i jezici: G e e z, u kojem je pisana ciela stara abesinska književnost; T i g r é, kojim se govori u sjevernoj Eritreji, na otoku Dahlak, u Massaui, u Samharu, Saheclu, Mensi, dolini Anseba, dolini Barka, dolini Algheden i Sabderat; T i g r a i, kojim se govori u Tigreji, abesinskoj Eritreji, u nekim pokrajinama zapadne Tekaze i jugoiztočno do jezera Ašanghi; A m h a r s k i, kojim se govori u srednjoj Abesiniji (Amhara, Begameder) u južnoj Abesiniji (Šoa), zapadnoj (Godžam, Damot, Dembia, Semien); G a f a t, kojim se nekad govorilo u zapadnoj Amhari, zapadnoj Šoi, jugoistočnom i južnom Godžamu do modrog Nila; G u r a g h è, kojim govore neka plemena na jugu Havaša između jezera Zuài i rieke Omo; H a r a r i, kojim se govori u gradu Harrar u jugoistočnom dielu pokrajine Šoa. — 2. vrsta jezika jesu jezici A g a u. To su kušitski jezici, koji su živjeli u Abesiniji prije semitskih jezika, a zadržali su se u 4 razna narječja u Lasti, dielu Eritreje (Heren), Dembiji, Kvari, Uagari, Semienu i Agaumederu. — 3. vrsta jezika je s j e v e r o - k u š i t s k i jezik B e g i a u dolini Barca i sjevernoj Eritreji. — 4. vrsta jezika jesu d o n j o - k u š i t s k i jezici: S a h o na neprohodnim klancima između zaljeva Arafali i visočine Akele-Guzai, Šimezana i Agame; A f a r između Crvenog mora i zaljeva Tagjura; S o m a l i na iztoku Abesinije od Harrara i Džibuti-a do zaljeva Aden i rieke Tana; G a l l a na jugu od rieke Webi, iztočno od Lago di Margherita sve do indijskog oceana. — 5. vrsta jezika jesu jezici S i d a m a, kojih ima 10 podvrsti,

[7] O pučanstvu Abesinije sr. Corrado Rossi, op. cit. str. 123—126, te 132—135. Nadalje opširan članak »Le genti prime« u djelu Carla Conti Rossinia: »Storia d'Etiopia« str. 65—89. — Sr. i Josip Sučević, Abesinija, Zagreb 1935., str. 12—16 (Jeron. Sv.). Carlo Conti-Rossini, L'Abissinia, Roma 1929. str. 19—36.

među njima Caffa, Walamo, Dauro, Kambatta, Hadia, Sidamo, Gacamba, Koira, Yangaro i Bambela. — 6. vrsta jezika jesu nilski jezici: Kunama, Baria, Mao, Mekan, Čere, Murle, Bume, Gunza, Gamila, Masongo, Naa, Ghimirra, Dima, Dume i Konso, kojima se govori uz rieku Nil.

Kako se vidi, Abesinija je topografski i etnički vrlo komplicirana zemlja, napučena mnogobrojnim nemirnim i ratobornim plemenima, koja vole svoju slobodu, pa ju u svojim gudurama i dolinama znadu i braniti.

2. Građanska poviest Abesinije

Stara politička poviest Abesinije zavita je u tamnu koprenu. Stari grčki pisci spominju Etiopljane. Homer ih zove »najudaljenijim od ljudi, koji stanuju na okeanu«. Hesiod ih smješta u Libiju. Herodot razlikuje dvojake Etiopljane: azijske u Beludžistanu i Afganistanu, te afričke u Libiji oko grada Meroe. Ove smatra Herodot najvećim i najljepšim ljudima, ma da su na nizkom stepenu kulture. Kadkada nazivaju klasici Etiopljanima crnce bez razlike podrietla.

Sv. Pismo starog zavjeta češće spominje Etiopiju i Etiopljane, pa ih istovjetuje sa zemljom Kuš i s Kušitima. Pod Etiopljanima razumieva Sv. Pismo zagasito bojadisane potomke Hamova sina Kuša. Kako su se ti razširili po raznim stranama svieta (Arabija, Afrika, Azija), imade zemlja Kuš vrlo neodređene granice: od Aderbeidžana sve do Egipta. U užem ipak smislu razumieva Sv. Pismo pod Etiopijom zemlju izpod Egipta (Aethiopia supra Aegyptum), t. j. kraj koji obuhvaća današnju Abesiniju, Nubiju, Adal i Somaliju.

a) Najstarija poviest

U poviest ulazi Abesinija dosta kasno, jer nema sačuvanih vlastitih poviestnih spomenika. Za njenu najstariju poviest možemo saznati tek po susjednim kulturnijim narodima, koji imadu svoju poviest. Takav jedan susjedni narod jesu Egipćani. Abesinija je prva zemlja na jugu od Egipta. Sam tok rieke Nil vodi prirodno u tu zemlju. Nije dakle moguće, a da Abesinija nije bila u kakvom takvom saobraćaju s Egiptom. I doista Egipat je od najstarijih vremena podržavao veze s Abesinijom.

Egipatski spomenici raznoliko nazivaju Abesiniju i njezine stanovnike već prema tome, da li misle krajeve na jugu od Egipta ili na iztoku. Zemlju na jugu zvahu »zemlja Nehse ili Nehese« (»Tunehéscen). Imenom Nehse nazivahu Egipćani sve stanovnike južno od Egipta zagasite, bakrene boje. Njih nazivahu i imenom Kuš (hebrejski Kuš, asirski Kusi, koptski Koš). Zemlju na iztoku prema Crvenom moru nazivahu Punt ili To-Neter (Terra divina). Krajevi iztočno od Nila nazivahu se To-Neter (Terra divina), jer se ondje rađa Bog, t. j. Sunce. Punt ili zemlja To-Neter bijahu Egipćanima svi krajevi oko Crvenoga mora, koji nisu pripadali Egiptu i Sinaju.

Kako su Egipćani trgovinom pribavljali sebi građevno drvo u Feniciji i Libanonu, tako su u Abesiniji pribavljali razne mirodije, osobito tamjan, koga su mnogo trebali u svom bogoslužju. Uz mirodije kupovali su u Puntu drvo sikomore, drvne izlučine (boswelia lucifera i boswelia papyrifera), mirhu (commifora abyssinica) i sl.[8]

Prvi puta ulazi Abesinija u poviest za egipatskog kralja Sahure, koji je vladao g. 2750. pr. Kr., a ubrajamo ga u 5. egipatsku dinastiju, dakle u onu, koja je vladala poslije graditelja velikih piramida. Sahura si je u Crvenom moru sagradio mornaricu, koju je poslao u zemlju Punt, dakle u primorje današnje Abesinije. Nema sumnje, da ova ekspedicija nije bila prva ove vrste u abesinske krajeve. Iz egipatskih se spomenika razabire, da su se u Egiptu već prije 3000 godina pr. Kr. upotrebljavale mirodije te zemlje.[9] Ekspedicije u zemlju Punt nastavile su se i poslije kralja Sahure za vladara iz 6. dinastije. Jedan napis iz vremena kralja Merira Pepi (2625—2475) spominje mirodije iz abesinskog kraja Vadi Hamamat. Odnošaji između Egipta i Abesinije bili su osobito živi za vladanja kraljice Hat-scep-sut (Hačepsut, 1501—1480.), kada je zemlja Punt uobće bila pod vrhovnom vlasti Egipta. Na reliefima u hramu kraljice Hačepsut, posvećenom bogu Ammonu na lievoj obali Nila kraj Teba, danas Deir-el-Bahari, nalaze se prikazi puntskih krajeva, produkata i ljudi. Smiona ova i ohola vladarica, kćerka faraona Tutmosisa I., a sestra Tutmosisa II. i Tutmosisa III., odaslala je u zemlju To-Neter ili Punt mornaricu od više velikih brodova sa 350 vojnika. Svrha je bila ne puko trgovanje, nego osvajanje zemlje. Poduzeće je uspjelo. Kraljica je ovjekovječila svoju pobjedu na portalu hrama boga Ammona u Deir-el Bahari, a u svetom gaju nilske doline kraj hrama nasadila je 301 komad sikomore iz zemlje Anti.

Što je činila kraljica Hačepsut, činili su i njezini nasljednici, osobito Tutmosis III. On je u 32. godini svog vladanja zavladao u Sudanu, u Puntu i nad narodom Uauat. 10 godina kasnije svjedoče veliki nadpisi u Karnaku, da je iz Punta dovezeno 1685 mjera raznih mirodija. Tu je prikazan kraljev ministar Rekhmerè, kako prima mirodije iz Punta. Punt je bio pod vrhovničtvom Egipta za moćne 19. egip. dinastije, iz koje

[8] Sr. Carlo Conti Rossini opisuje, kakav su danak morale plaćati vazalske zemlje Egiptu. To su: stoka, robovi, slonova kost, leopardske kože, ebanovina, arapska teklina, mirodije, perzijski plodovi (minusops Schimperi), a nada sve zlato. Sve se te stvari nalaze u grobovima faraona iz 5. dinastije. I strani vladari su takove stvari od egipatskih faraona, kako se razabire na pr. iz nasipa, nađenih u Tel-Amarni. Tako piše babilonski kralj Assur-Uballit iz Asirije kralju Akhenatenu, neka mu šalje zlata, jer »Zlata ima u Egiptu kao pieska«. Kralj Burnaburiaš piše faraonu Amenofisu IV.: »Pošalji mi mnogo zlata, kao tvoj otac.« Kako se razabira iz anala faraona Tutmosisa III., dobivao je Egipat najviše zlata iz sjeverne Nubije i iz bregova zemlje Kuš, t. j. iz Abesinije. Sr. Carlo Conti Rossini, Storia d'Etiopia. Milano 1928., str. 41 s.

[9] Sr. Dr. Ante Messner-Sporčić i Dr. Grga Novak: »Abesinija« u »Hrv. Enciklopedija« Zagreb. 1941. I. str. 12 ss.

su snagom i slavom odlikovali faraoni Set I., Ramses III. i IV. Osobito je Ramses III. dobavljao velike količine mirodija iz Punta bogu Tum u Heliopolu, bogu Ftahu u Memfisu, bogu Ammonu i bogu Ra u gradu Muro di Sedek.[10]

Iza 20., a još više iza 21. dinastije pada moć Egipta. Faraoni nisu više u stanju slati oružane pohode u južne zemlje. Sudan postaje slobodan, isto tako sinajski poluotok, Palestina i Punt. Egipat ne može više spriečiti, da drugi okolni vladari čine vojne i trgovačke pohode u Arabiju i Abesiniju. Tako je u vrieme hebrejskog kralja Salomona (971—931.) priredio jednu ekspediciju tirski kralj Hiram. To je ona ekspedicija, o kojoj govori I. Kr. 9, 26—28: »I sagradi Salamon lađe u Etsion-Gheberu, koji je kod Ajlata na obali Crvenoga mora u zemlji Edom. I posla Hiram na tim lađama sluge svoje, lađare vješte moru, sa slugama Salamonovim. I dođoše u Ofir, i uzeše odande zlata za 400 talenata i donesoše to kralju Salomonu«. Taj Ofir smatraju gradom Ma-Afirom u srednjoj Arabiji.

b) Kraljevstvo Meroe.

U to doba slabe egipatske moći oslobađa se Abesinija tuđeg skrbničtva, pa se u njoj stvara moćna samostalna država sa sielom u Meroe. Ta je država u 8. st. pr. Kr. bila tako moćna, da je napadala sam Egipat. Što više bila je tako moćna, da je zavladala samim Egiptom. Poviest Egipta kazuje, da je 25. dinastija bila uobće etiotska. Iz te su dinastije bili kraljevi Šabaka (717—705.), Šabataka (705—691.) i Tarhaka (691—664).[11] Četvrta knjiga kraljevska (19,9) spominje toga Tarhaku kao kralja etiopskog u vrieme judejskog kralja Ezekije. Tog Tarhaku nazivaju asirski spomenici izričito kraljem od Meroe. Sigurno je, da je Zara Etiopljanin (II. Dnev. 14,9) bio kralj u Meroe. Vjerojatno je i kraljica Kandace, koju spominju Djela Apost. (8,27) bila etiopska kraljica. Središte starog etiopskog carstva bijaše grad Meroe. Ruševine tog grada još se danas vide kod mjesta Begerauieh, sjevero-iztočno od Šendi-ae između Nila i Atbare. Uz ruševine se dižu ovdje i dva niza ovećih piramida. Grčki geografi u vrieme Ptolomejevića točno označuju granice kraljevstva Meroe. Eratosten iz

[10] Carlo Conti Rossini navodi, kako se pojedini faraoni na egipatskim napisima hvastaju, da su svojim bogovima dopremili velike količine mirodija. Tako na pr. Ramses III. govori o napisu bogu Ammnonu u Thebama: »Obraćam lice svoje prema Iztoku i određujem da ti sve poglavice Punta donesu svoj danak miomirisnih teklina, kad, miomirise i svako drvo miomirisno«. Bogu Tumu u Heliopolu piše isti faraon: »Sagradio sam ti prevoznu lađu i galije snabdjevene ljudima, da u tvoju riznicu i u tvoju žitnicu donesu plodove zemlje To-Neter«. Plodine dakle vazalskih zemalja išle su u riznicu carsku i u riznicu svećenika egipatskih hramova. Količina tih plodina bila je velika, jer je na pr. sam Ammon u Thebama dobio jedanput 300 »utena«, što čini 32.000 kg, a isto toliko je dobio Tum u Heliopolu. Sr. Carlo Conti Rossini, op. cit. str. 49 ss.

[11] Sr. »Tabulae synchronisticae historiae sacrae et profanae usque ad Christum natum« u djelu »Historia sacra antiqui Testamenti« od Dr. Herm. Zchokke-a, Vindobona 1903., str. 358—365.

Cirene (rođ. 276. pr. Kr.), treći bibliotekar aleksandrijski, koji je napisao geografiju svih zemalja, što su ih poznavali Grci, opisuje kraljevstvo Meroe kao ogroman otok, što ga tvore dva pritoka Nila: iztočni Astaboras (Atbara) tekući iz jednog iztočnog jezera, i zapadni Astasoba (Astapus ili Abai) tekući iz južnih jezera. Eratosten izbraja jezera i narode, što stanuju u blizini, kao što su Sembriti, Megabari, Blemijci, Trogloditi s iztočne strane, te Nubijci i Libijci sa zapadne strane.[12]

c) Aksumsko carstvo.

Ime Etiopije prenesoše kršćanski Abesinci na mlađe etiopsko carstvo, koje se po glavnom gradu A k s u m u zove i a k s u m s k o c a r s t v o. Početak ovog carstva nije historički osvietljen.

Domaća predaja Abesinaca, sadržana u kraljevskim popisima i u knjizi Kebra Nagast, veže početak carstva i aksumske dinastije s židovskim kraljem S a l o m o n o m. Prema toj predaji bila je aksumska kraljica M a k e d a ona Regina Saba, koja je došla u posjete kralju Salomonu, da vidi njegovu moć i veličinu. Predaja je povezala tu Makedu sa Salamonom tako, da je ona navodno Salamonu rodila sina, koji se zvao E b n a H a k i m ili M e n i l e h e k (Menelik). Taj je bio odgajan od svog otca Salamona u Jeruzalemu. Poslije je došao u Aksum. Sa sobom je prema predaji doveo ne samo židovske svećenike, nego navodno i kovčeg zavjetni, koji je postao narodna svetinja Abesinaca.

Od tog praotca navodi predaja listu od 20 kraljeva do kralja B a z e n a, koji je vladao u Aksumu u vrieme Kristovo. Nova lista od 31 (nekad 10, a nekad 14) kraljeva izbraja kraljeve od Bazena do braće E l l a - A b r e h e i E l l a - A c b e h e, u vrieme kada je Abesincima donesao kršćanstvo Abba-Salama (Frumencije). Od Ella-Abrehe i Acbehe postoje opet raznolike liste aksumskih kraljeva do dinastije Zagnu u 10. stoljeću. Liste se međusobno razlikuju, pa se slažu tek u nekim vladarskim imenima.

Ova domaća predaja nije historički zajamčena, pa se zato veća važnost polaže na vanjska vrela, osobito na novce i nadpise, koji tvore vjerodostojno vrelo. Iz nađenih se novaca razabire, da je aksumsko carstvo stajalo pod kulturnim uplivom grčkim, jer se na novcima nalaze reliefi iz grčkih mita.[13]

[12] Sr. Carlo Conti Rossini, op. cit. str. 57—58. Tu izbraja Rossini i druge grčke pisce, koji su pisali geografske knjige o Egiptu i bližnjim državama. Osim Eratostena iz Cirene spominje Agatarchida iz Cnida, učitelja Ptolomeja VII. Sotera, Artemida iz Efeza, koji je živio o. g. 100. pr. Kr. i dr.

[13] Sr. E. B. Coulbeux, Histoire politique et religieuse de l'Abessynie, Paris 1929., str. 10.

d) Pokrštenje Abesinije za sv. Frumencija.

Abesinija je od davnine kršćanska zemlja. Kada je kršćanstvo u tu zemlju uvedeno, o tom postoje razna mnienja. Imade ih, koji tvrde, da su prvi apostoli Abesinije bili sv. Bartolomej i sv. Matej. Drugi bi rado, da je apostol Abesinije bio eunuh arapske kraljice Kandace, njezin državni rizničar, koga je pokrstio đakón Filip.[14] No te tvrdnje nisu historički dokazane.

Prvo historičko svjedočanstvo za pokrštenje Abesinije daje Akvilejac Tiranije Rufin († 410.) u svojoj »Crkvenoj poviesti«.[15] To se pokrštenje zbilo za cara Konstantina Velikoga na osebujan način.

God. 316. pođoše dva mladića Frumencije i Edezije (zvan i Sidrakos) u pratnji liečnika Meropija (ujaka Frumencijeva) iz Tira u Feniciji na morski put, da iztraže etiopsku Indiju. Za Frumencija kaže Rufin, da je bio Rimljanin, rodom iz Tira. U jednoj luci Crvenog mora budu od urođenika uhvaćeni i zarobljeni. Dok je ostala brodska pratnja bila poubijana, budu oba liepa mladića kao robovi odvedeni etiopskom kralju u Aksum. Kralju se svidješe čedni i vrlo obrazovani kršćanski mladići, pa stekoše njegovo povjerenje u toliko, da su napredovali u državnim službama sve više i više. Kralj im je dopustio, da smiju slobodno izpoviedati svoju kršćansku vjeru. Malo prije svoje smrti dade kralj obojici slobodu. Iza smrti kraljeve zamoli kraljica Frumencija i Edezija, da ostanu na dvoru, pa da joj pomažu u uzgoju priestolonasljednika i u upravi države. Vršili su dakle odličnu službu regenta. Frumencije upotriebi svoj položaj, da od kršćanskih grčkih trgovaca, koji su boravili u Abesiniji, i od pokrštenih urođenika stvori kršćansku obćinu.

Kad su kraljevi sinovi Ahreha i Acbeha preuzeli uprave zemlje u svoje ruke kao punoljetni, ode Edezije u Tir, gdje posta svećenikom. Frumencije pak ode u Aleksandriju, gdje izviesti novog patrijara Atanazija (337—373.) o napredovanju kršćanstva u Abesiniji i o velikim nadama na pravo pokrštenje te zemlje. Frumencije zamoli, neka se u Abesiniju pošalje biskup, koji bi pokrstio one barbarske krajeve. Atanazije sazva sinod i nakon viećanja reče Frumencije: »Gdje ćemo naći drugog čovjeka, u kome bi stanovao Duh Sveti, do tebe, koji si tako zgodan za ovu misiju«. I zaredi Frumencija za biskupa Abesinije, pa mu dade nekoliko pomoćnika, da propoviedaju i krste Abesince. Frumencije se vrati u Aksum. Bilo je to oko g. 341. Njega su zvali Abba Salâma (otac mira) ili Abuna (otac naš).

Ovaj Rufinov izvještaj napominju svi kasniji historičari grčki (Teodoret I, 22, Sokrat I, 59, Sozomen II, 24). Istinitost Rufinova izvještaja, barem u drugom dielu, potvrđuje pismo arijevskog cara Konstansa, upravljeno g. 356. braći kraljevima u Abesiniji. U tom listu, koji se obćenito drži autentičnim, objeđuje car Frumencija, da mu je vjera sumnjiva jer kao pristaša Atanazija nije htio primiti Arijevstva, pa poziva vladare, neka Frumencija pošalju u Aleksandriju, gdje će ga izpi-

[14] Sr. Djel. Ap. 9, 27—40. Međutim kraljevstvo Kandace valja tražiti u gornjem Egiptu, a ne u Etiopiji. Sr. Raymond Janin: »L'Eglise Ethiopienne« u »L'Unité de L'Église«, Paris 1935., str. 553.

[15] Historia ecclesiastica, 1. 9. — Sr. Carlo Conte Rossini, Storia d'Etiopia, Milano 1928., str. 146.

tati arijevski patrijar Georgije (356—362.). Kraljevi se ne odazvaše pozivu, kao ni sam Frumencije.[16]

Još jedamput pokušaše Arijevci uvesti svoje bludnje u Abesiniju, u Aksum i u Tigreju, ali bez uspjeha. Arijevstvo se nije nikada udomilo u Abesiniji. Što više to je ime do današnjeg dana ostalo u puku kao rieč kletve. Tako je Abesinija u svom početku bila pravovjerna i u vezi s Rimom. Vidi se to odatle, što je njezin prvi apostol bio Rimljanin iz Tira i što je bio zaređen od Atanazija, najvećeg branitelja pravovjerja, koji je bio u najužoj vezi s Rimom, gdje je u pape Julija (337—352.) lično tražio pomoći i zaštite.

Činjenica, što je prvog biskupa Abesinije posvetio i poslao aleksandrijski patrijar, odlučila je za svu budućnost, da je Abesinija bila u crkvenom pogledu ostala vazda ovisna o Egiptu.

Koje je krajeve pokrstio sam Frumencije, ne može se reći. Stalno je, da su mu u pokrštavanju pomagali aleksandrijski svećenici, a i k r š ć a n s k i G r c i. Uobće Grci su bili izvrstni trgovci, pa su uzput propagirali i kršćanstvo. Središta grčke trgovine bijahu Aksum i okolica, zatim Adulis, luka na Crvenom moru, te Dahlak. Iz Tigreje se kršćanstvo širilo u unutrašnjost zemlje, a odavde od rieke Takazeh sve do jezera Tane. I doista na jednom otoku ovoga jezera sačuvalo se dosada ime jedne crkve Kalis ili Akliš, koja siže u 5. stoljeće, a sjeća na grčko podrijetlo (Ekklesia).

I nije to jedini historički spomenik prvotnog kršćanstva. U samom Aksumu našao se nadpis kršćanskog podrietla s imenom kralja A i z a n e ili A b r e h e, prvog kršćanskog kralja, »koji je pjevao hvalu Bogu, jedinomu i pravomu Stvoritelju i Gospodaru svieta«. Kraljevi Abreha i Acbeha se spominju u etiopskom koledaru zajedno sa sv. Frumencijem kao osnivači kršćanske crkve u Abesiniji. U Aksumu postoji još od prvih vremena kršćanstva crkva, zvana E d a S i o n (kuća sionska), koja potječe od prve braće kršćanskih vladara. Ma da je u 10. st. stradala od ognja, ipak se nalaze tragovi prve one kršćanske crkve. Napokon valja spomenuti jednu veliku crkvu, izdubenu u kamen kod A i b e u Inderti, koja je posvećena braći kraljevima Abrehi i Acbehi. Sve to potvrđuje istinitost Rufinova izvještaja.[17]

e) Zlatno doba abesinskog kršćanstva.

Ma da je Abesinija imala svog biskupa sa sielom u Aksumu, i ma da se pomoću egipatskih svećenika i grčkih kolonista

[16] Sr. D. Placido de Meester O. S. B., »Un po' di storia della Chiesa Etiopica« u »L'Oriente Christiano e L'Unità della Chiesa«, Roma 1937., str. 12—15. de Meester zove braću aksumske kraljeve Abraha ili Abraka i Atsabaha. On drži, da su braća Aizana i Sazana, kojima je car Konstans upravio list, identični s Abrahom i Atsabahom. — Sr. Realencyclopedie f. prot. Theol. u. Kirche, Leipzig I. 1896., str. 84. U svojim domaćim izvorima nemaju Abesinci ništa o svom pokrštenju, nego Rufinov izvještaj. Sr. Synaxar za dan 26. Hamlê (A. S. 27. listop. str. 267) i akumska kronika (ib. str. 269).

[17] Sr. D. Placido de Meester, op. cit. str. 15. — Carlo Conti Rossini, op. cit. str. 153—154.

pomalo širila na sve strane, nije ipak ni izdaleka bila sva kršćanska. U puk je prodrlo kršćanstvo mnogo kasnije, tako te možemo govoriti i o drugom krštenju zemlje.[18]

Drugo pokrštenje Abesinije ide u drugu polu 5. stoljeća, kada je t. zv. »devet svetih rimskih monaha« između g. 460. i 480. došlo iz bizantskog carstva u Abesiniju. Ovi se monasi zovu »devet svetih romanwian«, t. j. devet svetih Rimljana, ne kao da su došli iz Rima u Laciju, nego jer potječu iz Novog Rima ili Bizanta. Njihova su imena sačuvali stari abesinski kronisti, te neke crkve u Tigreji i u okolici Aksuma, gdje da su ti monasi boravili i narod učili. Njihova su imena: Abba Mihael, zvan Starac, Abba Pantaleon, Abba Isaak, Abba Afse, Abba Guba, Abba Alef, Abba Yemata, Abba Likanos i Abba Šama.[19]

Veliko se pitanje vodi među učenjacima, jesu li ovi monasi bili katolici ili su bili monofiziti. Mnienja su podieljena. Jedni drže, da su ti monasi došli iz Sirije, pa su bili Monofiziti. Drugi opet drže, da su došli iz Egipta, pa da su bili pravovjerni.

Pošto je crkva na kalcedonskom saboru g. 451. osudila Eutihovstvo i Monofizitstvo, veliki dio antiohijskog i aleksandrijskog patriarata zauze stanovište protiv kalcedonskog sabora braneći jednu narav u Kristu. Abesenija se smatrala crkvenom provincijom Aleksandrije, kao što se Perzija smatrala crkvenom provincijom Antiohije. Pita se, nije li Abesinija u doba Negusa Al-Ameda (455—495.), koji je živio u doba kalcedonskog sabora, stala uz Dioskura i Monofizite? Mnogi drže, da je Abesinija sliedila Aleksandriju, što bi bilo i prirodno. No jaki razlozi vojuju protiv toga mnienja.

Onih devet protjeranih monaha, što su u doba 460. do 480. iz Sirije ili koje druge sjeverne zemlje prebjegli u Abesiniju nazivaju se romanwian. Baš ime Rum, Romani, to jest Grci iz Bizanta (iztočno rimsko carstvo) kako su tada u Siriji i Palestini nazivali Grke, pokazuje, da su ovi monasi bili vjerni kalcedonskom saboru, odnosno caru, koji je štitio tada kalcedonski sabor. Valja dakle zaključiti, da je Abesinija u drugoj polovici 5. st. bila još prosta od monofizitske zaraze. Čini se, da je Abesinija i u 6. st. sačuvala pravovjerje. Dokaz je tomu, što se bizantski car Justin I. (518—527.) obratio na Negusa Kaleba ili El-Esbana, učenika Abba Pantaleona.

[18] Cosmas Indicopleustes, koji je g. 520. poduzeo veliko putovanje u Arabiju i Indiju veli, da u Etiopiji imade crkava, biskupa i monaha. Sr. Christ. Topographia 1. 3. u Migne P. Gr. 88, 169.

[19] Sr. Placido de Meester, »Un po'di storia della Cliesa Etiopica« u »L'Oriente Christiano e L'Unità della Chiesa«, Roma 1937., str. 15. Dr. C. Kromrei i M. Lüttke navode njihova imena ovako: Aragowi, Pantaleon, Garima, Alez, Sahan, Afê, Likanos, Adimata, Guba, pa misle da su ti monasi došli iz Egipta u Abesiniju za Negusa El Ameda oko g. 480. Oni učvrstiše kršćanstvo ondje. Sr. Realencyklopedie f. p. Theol. u. Kirche 1896. I., str. 85.

Justin je bio ogorčeni branič kalcedonskog sabora i protivnik Monofizita. On se obratio na Kaleba kao na brata moleći ga, da opremi vojsku i pošalje ju u južnu Arabiju, da zaštiti kršćane, koji su ondje bili okrutno progonjeni.[20] Negus Kaleb posla u Aleksandriju poslanstvo, da obaviesti cara o uspjehu svog bojovnog pohoda u Arabiju (Yemen). Istodobno zamolio je Kaleb iz Bizanta novih apostola i novih misionara kršćanske vjere za Abesiniju. Znak, da kršćanstvo nije još prodrlo u svu zemlju ili da su se u puk uvukle mane, koje je trebalo odstraniti. Kad su abesinski poslanici došli u Aleksandriju, učinili su poklon carskom gubernatoru Liciniju i katoličkom (melkitskom) patrijaru Makariju, a da nisu ni pozdravili koptskog patrijara i da nisu pohodili koptski samostan sv. Makarija. Nasljednik Justinov car Justinijan odredi, da se u Abesiniju pošalju monasi jake vjere i visoke krieposti. Ovi stigoše u Aksum, gdje budu primljeni sa slavljem sa strane puka i sa strane kraljevskog dvora. Oni započeše odmah svoja apostolska putovanja navieštajući sveto Evanđelje, i to »čisto i nepokvareno«. Uobće možemo baš 6. stoljeće smatrati najjačom dobom abesinskog krštenja.

Abesinija je u to vrieme mnogo doprinesla širenju vjere kršćanske i izvan svojih granica. U južnoj su Arabiji procvale jake kršćanske obćine, što se ima zahvaliti pobjedama Negusa Kaleba ili El-Esbana. Sve su ove obćine bile ovisne o središtima abesinskih misionara, poslanih od pravovjernih Grka. Što više, Abesinci su politički i kulturno prodirali u Egipat i Palestinu podržavajući dobre odnose s građanskim i crkvenim vlastima ovih zemalja, pa su u Egiptu kao i Palestini podigli samostane, koji su bili ovisni o maticama u Abesiniji i koji su postali cilj brojnih hodočašća pobožnog abesinskog puka.

U vrieme Negusa Kaleba i u vrieme njegova sina Negusa Gabra Maskala razvio se u Abesiniji monaški život do velikog cvata, kao i drugdje u 6. vieku. Abesinci su voljeli eremitski način života, spojen s mnogim moljenjem i dugim postovima u samoći. Veliki promicatelj monaštva onoga doba bio je Abba Aragavi. On je osnovao mnogo samostana, među njima i samostan Debra Damo, koji postoji do danas.

Pod Negusom Gabra Maskalom nikoše i monaške škole, ta ognjišta svete znanosti. Prievod sv. Pisma na Geez jezik pripisuje se samomu sv. Frumenciju, barem Novi Zavjet. Devet svetih monaha nastavi prievod svetih knjiga. Yeredu, učeniku Abba Pantaleona pripisuje se, da je sastavio Antifonarij Degva i da je uveo tri načina crkvenog pjevanja u etiopskoj crkvenoj glazbi. Drugi su monasi prevodili liturgičke i kanonske knjige. Prevodilo se iz grčkoga i koptskoga.[21]

[20] Sr. Theophanes. Confessor, Chronicon, Migne P. Gr. 108., str. 488 ss. Procopius iz Gaze, De bello persico, I. 17—20. Migne P. Gr. 87.
[21] Sr. Placido de Meester, op. cit. str. 16 s.

f) Prodiranje Monofizitstva u Abesiniju.

Doba od sv. Frumencija, t. j. od g. 340., pa sve do konca 6. stoljeća možemo smatrati zlatnim doba abesinskog kršćanstva. Zle političke prilike razbile su ovo zlatno doba, uništile cvjetanje abesinskog kršćanstva, te prouzročile razkol i herezu. Tome su krivi Arapi.

U svom bojnom naletu provališe Arapi g. 439. i u Egipat. Omar Un Elass (634—644.) po svom hrabrom vojskovođi Amru osvoji Aleksandriju. Bizantske trupe moradoše ostaviti glavni grad Egipta zajedno s katoličkim patrijarom Cirom, koji potraži zaklon u Bizantu. Monofizitski patrijar Benjamin dočeka Arape razkriljenih ruku videći u njima osloboditeljе od mrzkog grčkog gospodstva. On sklopi s novim gospodarima Egipta pogodbu, da će prekinuti sve odnose s Bizantom i s Rimom. Koptski patrijari spasili su svoju vlast, ali uz težku ucjenu. Postadoše sluge kalifa. Moradoše ostaviti Aleksandriju i nastaniti se u novoj priestolnici države, u Kairu, barem od g. 970. dalje.[22]

Arapi su u svim osvojenim zemljama sliedili istu politiku. Oni su svagdje pomagali krivovjerce protiv pravovjernih, da tako oslabe svoje najveće protivnike, a to su bili Bizant i Rim. U Perziji pogodovahu Nestorijevcima, u Siriji Jakobitima, u Egiptu Koptima. Gledali su da povećaju vlast heretičkih patrijara. Tu su zgodu upotriebili i koptski patrijari. Nastojanjem njihovim a u sporazumu s kalifom Omarom bude određeno, da Abesinci ne smiju birati biskupa između svoga svećenstva, nego im bude naloženo, da imadu za vjerskog poglavicu primiti od koptskog patrijara iz Kaira uz odobrenje kalifa. Od 640. dakle godine dalje dobivali su Abesinci monofizitskog Abunu iz Kaira. Prema tome su službeno bili i oni Monofiziti.

Pa ipak Abesinija nije još dugo postala krivovjerna. Baš zato, što su Abesinci dobivali Abunu od Kopta iz Kaira, gdje je gospodovao Islam, nisu pali u razkol i herezu. Abesinski svećenici i njihovi monasi s pukom opirali su se dugo vremena, da prihvate nauku, što ju im je preko koptskog Abune slao patrijar iz Kaira, pa su nastavili, da vjeruju i uče ono, što su vjerovali i učili njihovi otci. Oni su obavljali bogoslužje, dielili svete

[22] Poslanik opata Nikodema iz Jeruzalema na saboru u Fiorenci dne 2. rujna 1441. rekao je pred papom Eugenom IV. i cielim saborom među inim i ove rieči iz kojih se može razabrati, kako je dugo Abesinija u razkolu: »Prošlo je baš 800 godina, odkako se ni jedan od rimskih papa nije udostojao poslati nam pozdrav ili bilo kakovu rieč«. Ovo je bila svečana izjava Abesinca pred saborom. Oduzmemo li od 1441. 800 godina, dobit ćemo godinu 641. Aleksandrija je osvojena g. 639. — Sr. P. Mauro da Leonessa Cap.: »L'attuale stato della Religione Christiana in Etiopia« u »L'Oriente Christiano e L'Unità della Chiesa«. Roma 1937., str. 5.

sakramente, kao i prije, posve nezavisno od Abune, poslanog iz Kaira.[23]

Dogodilo se, da Abesinci nekada uopće nisu htjeli primiti Abunu, što im ga je slao koptski patrijar. Tako g. 820. nisu htjeli primiti Abunu Tohonesa, koga im je poslao patrijar Yusal.[24] Kroz cielo jedno stoljeće nije Aksum imao Abune, t. j. od g. 830. do 920. Tek nakon jednog stoljeća uspjelo je Negusu Del Naedu dobiti monaha po svojoj volji pod imenom Abuna Petros, koga g. 930. posveti patrijar Kozma. Etiopski ga kršćani primiše s najvećim slavljem stavljajući u njega sve nade. On je uistinu obnovio crkvenu stegu, redio svećenike i reformirao bogoslužje. No radi nastalih političkih borbi, u kojima se nije znao snaći, bude i taj metropolit odpušten i prognan. Neki je Židov svojim spletkarenjem podjario kraljevski dvor protiv Crkve tako, da je Negus razorio crkvu u Aksumu i stao progoniti kršćane. Abesinci gledahu u tom kaznu Božju radi nepravde, koja se učinila Abuni Petru.

Još se jednom dogodilo, da su Abesinci ostali dulje vremena bez Abune. Bilo je to u doba, kad je kalif Hakim (996—1021) progonio kršćane u Egiptu, pa i same Kopte. Na tisuće i tisuće egipatskih kršćana potražilo je utočišta u Abesiniji. U to doba progona nisu koptski patrijari mogli poslati Abunu u Abesiniju, da ne naškode tamošnjem kršćanstvu, a nisu ni smjeli, jer im to nije dozvolio kalif. Konačno je patrijaru Ćirilu (1072—1092) uspjelo dobiti dozvolu od velikog vezira Badar-El-Gamala, da je Abesincima poslao Abunu u osobi monaha Severa. Posvetivši ga za abesinskog »Katolikosa« poslao ga u Aksum. Odsada su počeli aksumski metropoliti rabiti i ovo ime. Sever stade revnovati za čistoću kršćanskih običaja. Naročito pregne, da dokine mnogoženstvo, koje se uvriežilo nesamo u puku nego i na kraljevskom dvoru. Ali vidjevši, da nalazi oporbu kod Negusa, odustane od svoje revnosti. Isto se tako pokaza popustljiv prema egipatsko-arapskim vlastima u Egiptu. Unatoč političke neovisnosti Abesinije obveza se Abuna Severo, da će dozvoliti gradnju muslimanskih mošeja kraj svake kršćanske crkve na području svoje metropolite. Protiv toga se digne abesinski kršćanski puk, te razori mošeje, a Abunu Severa protjera iz zemlje.[25]

---

[23] Protestantski pisac Friedrich Heiler dopušta isto veleći: »Trotz dieser kirchenpolitischen Bindung an Alexandrien scheint die aetiopische Kirche noch mehrere Jahrhunderte lang die orthodoxe Lehre des Chalcedonense festgehalten zu haben«: »Urkirche und Ostkirche«, München 1937., str. 493. — Sr. i Raymond Janin: »L'Église Éthiopiènne« u »L'Unité de L'Église« Paris 1935., str. 554.

[24] Sr. Euseb. Renaudot, Historia patriarcharum Alexandrinorum jacobitarum. Paris 1713., str. 283.

[25] Placido de Meester, op. cit. str. 38 ss. Euseb. Renaudot, op. cit. str. 453—463.

U ovakvim prilikama, kada je Abesinija bila doduše pravno ovisna o koptskom patrijaru, primajući od njega metropolita, no kad je taj metropolit bio stranac, Egipćanin, i kada ga kroz duge decenije nije ni bilo, ne može se točnije označiti doba, kada je Abesinija pala u krivovjerje. Tako je Abesinija unatoč crkvene ovisnosti o koptskom patrijaru još kroz više stoljeća ostala pravovjerna. Živeći svojim životom i opirući se često narinutom tuđinskom Abuni ostala je Abesinija pravovjerna sve do konca 12. st. Ali malo pomalo uvriježilo se ipak Monofizitstvo u Abesiniji. Abesinski su kršćani doduše višeput pokušali riešiti se sramotne ovisnosti o koptskom patrijaru, koji je često bio tek igračka u rukama arapskih vezira. Ali svi pokušaji doći do vlastitog episkopata razbiše se o spletke koptskog patrijara i politiku arapskih vlasti u Kairu.[25a]

[25a] Tako je abesinski dvor zamolio koptskog patrijara Gabriela II. (1131—1146.), da dopusti Etiopiji biskupski kolegij od 7 lica, broj koji su smatrali dovoljnim za ređenje biskupa. Kalif je dozvolio, ali je patrijar sve osujetio bojeći se, da bi mu izmakla prevlast na jugu. Sr. Raymond Janin, op. cit. str. 554.